

Moneblum avagy a kék ember

(Kameruni bulu hőseposz)

Afrika egyik legnagyobb ajándéka, amellyel az elmúlt évtizedekben szolgált a világkultúra számára, azokból a rendkívül kiterjedt és gazdag feltárásokból származik, amelynek nyomán a homéroszi kérdésre is számos választ adó, szebbnél szebb eposzi szövegek sorjáznak, lényegében a kontinens minden sarkából. A gyűjtött és a gyűjtések nyomán mind nagyobb számban közreadott szövegek mennyisége ma már messze meghaladja, mondjuk, akár a máig élőnek számító óind eposzok változatait. Jóllehet a Rámájana és a Mahábhárata anyagából táplálkozó elbeszélő énekek nemcsak az indiai, de számos más távol-keleti nép hagyományos közösségeiben is bőséggel helyet kapnak (lásd erről a Világirodalmi lexikon 18 kötetét), és sokszor színjátékszerű előadások forrásává válnak.

A magyarul is elérhető manding Szungyata eposznak mára több tucat változata ismert. Bár az csak egy a számos nyugat-afrikai – *bambara, fulbe, gulmanche, baule, bozo, edo (bini), hausza, joruba, igbo (ibo), idzso (ijaw), tukulör, szerer, szongai, szoninke, volof, zarma, berber* stb. – eposz közül, amelyek a Szungyatához hasonlóan jórészt dinasztikus karakterű, történelmi (vagy történelminek ható, ún. pszeudo-történelmi) mozzanatokot is magukba foglaló szövegeknek számítanak. Ezeket az epikus történeteket a jeles orosz tudós, J. M. Meletyinszkij a homéroszi történetek karakterét szem előtt tartva – és persze nem afrikai, hanem ázsiai példákat vizsgálva – klasszikus jellegűnek ítélte.

Az afrikai hősi karakterű elbeszélő énekek másik nagy csoportját az egyenlítővidéki – *mongo-nkundo, luba, jaka, nyanga, haja, lega, nanga, ruanda, rundi, kuba, tuszi* stb., a dél-nyugat-afrikai eposztermő népek felsorolását lásd később – eposzok alkotják, amelyeknek a sora, mondhatni, ugyancsak szinte nap mint nap egy újabb típussal gazdagodik. Ezek a történetek azonban a varázsmesék világához állnak közelebb, és Meletyinszkij osztályozását figyelembe véve az archaikus eposzi kategóriába sorolhatók. (Nagy számban jöttek fényre legutóbb ún. vadászepikai szövegek Nyugat-Afrikában, amelyek jellegükben ugyancsak inkább az archaikus kategóriába tartoznak.)

Ma már hazánkban se számít ismeretlen ténynek, hogy a kelet-afrikai partvidéken: egy sajátos nyelvi egységesülés, a bantu alapú, de erőteljes arab hatásokat mutató suahéli nyelv mentén népeken, országokon átívelő kulturális világ keletkezett, amelyben az afrikai hőseposz igen sajátos harmadik nagy csoportja formálódott ki. A szövegek szórt régies bantu hagyományok mellett (lásd a legendisztikus Liongo Fumo ének-töredékeket, amelyek keletkezését a 12–14. századra teszik) jelentős részben az iszlám szent történeteit foglalják magukba. Életformájuk is sajátos: az írástudó papírra rögzítve alkotja meg művét, majd szóban, énekek szárnyán adja tovább, hiszen a közösség jó része nem tud írni-olvasni, azonban a szóbeliség útján viszont minden szövegnek számos változata keletkezik (az első ismert szöveg, Bwana Mengo: *Utendi wa Tambuka*, 1728). Ezek a szövegek rímes-strófikus formájukkal is jelentősen eltérnek a kevert (próza és verses) archaikus vagy klasszikus afrikai szövegektől. Tartalmukat tekintve viszont az arab-iszlám kultúra

vallásos-feudális jegyeit viselik magukon, bár léteznek modern történelmi eseményeket feldolgozó szövegek is. Így olyanok, amelyek pl. a német gyarmatosítás történetéből merítik témájukat.

Az Afrikában élő folklór műfajok és típusok sokaságát szaporítja az a sajátos műfaj, amelyet dicsérő énekek nevezhetünk, és amelynek termőtalaja nemcsak a déli, hanem a középső és a nyugati Afrika is (sőt, nemcsak a természeti vallású szubszaharai, azaz a Szaharától délre élő, hanem az északi iszlámhívó népeknél is megtalálható). Genezisében a névadás szokása áll, a gyermekek többnyire háromszoros névadása során ún. beszélő neveket kapnak (lásd a magyarban: Bor-nem-issza). Jeles személyek viszont kiemelkedő jelentőségű tetteik okán akár több száz dicsérő nevet is „begyűjthetnek”: az így keletkező ciklikus szöveganyag utóbb fokról fokra egy nehezen követhető, utalásokkal teli különleges elbeszélő műformává alakul át a „gyakorlatban”, mivel azok előadására számos, többnyire szokásszerűen kötött (szertartásos) alkalom nyílik a mindennapokban, és persze az ünnepek alkalmával. A nemzetközi szakma (egy kissé az afrikai kollégák által is erőltetve) a dicsérő éneket a hőseposzi körbe sorolja. Jóllehet számos oknál fogva nem felel meg az eposzi kritériumoknak: a elbeszélésnek lényegében csak egyetlen szereplője van, az események szakaszról szakaszra változnak, nem egyfajta kibontakozó eseménysort alkotnak, csak események legfeljebb néhány soros említéseiből támadt füzéreként kelnek életre, vagyis a szükséges konfliktus, az események történeti jellegű kibomlása nem tud ezekben az énekekben létrejönni.

Sajátos módon azonban éppen a dicsérő műfaj nyomán keletkezett az egyik legjelentősebb írott eposzi kísérlet. A dél-afrikai zulu Mazisi Kunene a zulu dicsérőénekek stílusában alkotta meg angol nyelven két (kb. 20 000 és 12 000 ezer soros) eposzát, a hosszabbikba a legendás államalapító törzsi király, Shaka életét és tetteit belefoglalva, a rövidebben Shaka feleségének történetét felelevenítve, azaz mintegy az afrikai nőknek állítva egyfajta emlékművet.

Az írott eposzok másik már említett csoportját a kelet-afrikai népek körében (Tanzánia, Kenya) az arab-izlám kultúra erőteljes hatására létrejött szuahéli eposzok alkotják. Témájuk általában a prófétának és leszármazottainak küzdelmeiből adódik. Külön érdekesség, hogy a többnyire szerzővel jegyzett, mégis a „népeposzok”, vagy legalábbis a hagyományos irodalom körébe sorolható epikai művek mellett megszületett az irodalmi eposz is a szuahéli kulturális körzetben. A kiemelkedő jelentőségű író, költő és esszéista: Shaaban Robert két művet is alkotott ebben a műfajban, bár már nem szakrális, hanem világi témákat dolgozott fel bennük.

A harmadik afrikai írott eposzi „forrásfakadás” még sajtáságosabb: az ugyanis az etnikai ellentétéktől oly sokat szenvedett Ruanda tutszi származású fiához, Alexis Kagame abbéhoz, népe hagyományos költészetének szenvedélyes gyűjtőjéhez kötődik. Mint etnológus többek között 128 terjedelmes, történelmi adatokat is magába foglaló, ún. dinasztikus éneket rögzített, amelyeknek azonban sajnos csak kisebb része látott napvilágot. Ugyanakkor Kagame egy világtörténelmi eseményeket (is) feldolgozó, Arany Jánosra valló, romantikus karakterű, azonban tutszi nyelvű, dinasztikus udvari költészeti stílusban fogant eposzfolyamot is teremtett (18 könyv, 150 ének, 35 752 sor), amelyből két kötet francia nyelven is megjelent (*Le divine pastorale*, 'Az isteni pásztorjáték', 1952, *La naissance de l'univers*, 'A világegyetem megszületése', 1955).

Az afrikai hőseposzok világirodalmi nagyságrendjét jelzi, hogy immár francia és angol nyelven is egy-egy gazdag anyagú és teljes körű áttekintésre törekvő antológia (Kesteloot – Dieng, 1997, illetve Johnson – Hale – Belcher, 1997) áll a rendelkezésünkre. E kötetek pedig mind a lehető legszélesebb körből válogatott szövegrészekkel, mind a hozzájuk fűzött információkkal, mind a gazdagon felsorolt forrásadatokkal egyaránt

segít(het)ik az afrikai kultúra értékei iránt érdeklődők mára immár igen széles körének tájékozódását.

* * *

Erre az alkalomra egy archaikus eposzi szöveg néhány részletét választottuk ki megjelentetés céljából, mintegy a már magyar nyelven elérhető, nyugat-afrikai és klasszikusnak minősíthető, dinasztikus, történelmi karakterű Szungyata ellentételezésével. Daniel Osomo neves kameruni bulu mbomo-mvet (szó szerint a mvet nevű hangszer ütője-pengetője, dalnok, bárd) hősepikai karakterű, de az archaikus rétegbe illeszkedő, elbeszélő énekének közreadása előtt azonban szeretnénk bemutatni az afrikai eposzi folklórkincsnek ezt a közép-nyugati régióba (Kamerun, Gabon, Egyenlítői Guinea, részben Kongó) eső, újabb gazdag merítésű ténnyumát.

A közép-nyugat-afrikai archaikus eposzi folklórkincs első mellbevágó üzenete Herbert Pepper egykori francia misszionáriustól érkezett, mégpedig három hanglemezből álló albumának (Anthologie de la vie africaine, 1959) egy mvet ének-idézete útján (amelyet jelen írás szerzője egyébként bemutatott egykori rádiósorozatában 1977-ben, és annak ismertetőfüzetében egy részlet zenei átírását is közreadta.). Magának a hőskölteménynek utóbb teljes egészében átírt és kétnyelvű formában közreadott szövege, illetve zenei anyaga még 1960. október harmadikán éjszaka került szalagra. De ez a teljes (12 énekre osztott, több ezer soros) eposzi mű végül majd csak 1972-ben jelenik meg véglegesített formában a Classiques Africains 9. köteteként, a kitűnő nyelvész házaspár, Paul és Paule de Wolf lejegyzésében és fordításában.

De mi is valójában ez a mvet-ének? A jelzett afrikai vidék már említett hivatásos énekese, a mbomo-mvet a francia tudomány által pahouin népeknek elnevezett bantu etnikumok (*fang-ntumu, bulu, beti*) és az azóta még néhány hozzájuk sorolt csoport (ewondo, eton, evuzok stb.) hivatásos énekese – mesék, énekek, rítusszövegek, imák, varázsmondók stb. mellett – elsősorban hosszú, gyakran 4000 sort is meghaladó, hosszú epikus énekeket szólaltat meg nagy, régi hagyományokra visszatekintő hangszere kíséretében.

A mvet hárfaszzerű (a gitár, a hárfá és a citera egyes elemeit egyesítő) tradicionális, húros, pengetős hangszer, amelynek különös ismertetőjegye, hogy ábrázolását egy 2600 éves óegyiptomi sírban is megtalálták. Hosszú pálmafa íjból áll, amelyen egyik oldalon kétfelé osztott (így nyolc hangmagasságot létrehozó) négy rafiapálmalevél rostjából készült húr feszül. A másik oldalán pedig két (legfeljebb öt) darab, rezonátordoboz szerepét betöltő, üres fél kabaktök van felerősítve.

A mvet-énekes hagyományos öltözete fakéregrost nadrág, rafiaszoknya, antilopbőrből és majomfarkakból készült mellény, dióhéjjal töltött, fonott kosárcák csörögnek a bokájára erősítve, karján rafiakézelő és majomfarkok-nyaláb, meztelen mellén fehér mágikus jelek, fejedőjét madártollak ékesítik. A Közép-Nyugat-Afrika trubadúrjának is tekintett mbomo-mvet többnyire segéddel is rendelkezik, aki saját hangszerén kíséri az előadást. A hallgatóság vagy állandó segédekből álló csoport alkotja a kórust, amely az énekek, mesék vagy hosszú hősi elbeszélések refrénjeit énekli, illetve tapssal, botütésekkel, kereplőkkel kíséri az előadó által egymagában életre hívott részeket.

A Herbert Pepper gyűjtötte, igen terjedelmes mvet-ének, amely egy éjszaka, este 8-tól reggel 6-ig került szalagra, mindmáig talán a leghosszabb és legteljesebb változatnak számít. Előadóját, Zwé Nguémát pedig ma is a legjobb mvet-énekes rangja illeti meg.

Nguéma éneke Nguong népének bemutatásával kezdődik, felsorolva annak múltját, őseit, háborús értékeit, varázsejét, és hogy közülük Akoma Mba a büszkeséget, Madza Otugu pedig a gazdagságot választotta. Az előadó emlékeztet a teremtésre is, pontosabban felidéz a genezist szinte a Biblia módjára, persze afrikai színezettel (ez az „inzert-típus”

egyébként szinte minden más énekes változataiban is helyet kap). A következő énekekben az Oku országbeli Zong Midzi észreveszi, valaki a földön meg meri állítani az általa fújót. Angone Endong az Enkong országából. Zong Midzi kijelenti, hogy megöli ezért Endongot. Riasztják Mbat, Engong országának uralkodóját, az Engongbeliek összeülnek. Endong bejelenti, hogy ő majd egymagában megküzd Zong Midzivel.

Általános megrökönyödést keltve Otugu csodaszép lánya, Endong unokahúga, Nkoudang viszont ekkor bejelenti, hogy Zong Midzi felesége akar lenni. Útnak indul anyjával, hogy megkeresse őt. Egy kérője, Nsure Afane, aki pusztán csak egy napra a szerelmese lesz, mellé szegődik. Eljut a lány óhaja Zong Midzi füléhez, aki cselvetésre gyanakodik, fölfegyverkezve indul útnak. A lány anyjával és Afanéval már messzire eljutnak, amikor Nkoudang és anyja a veszedelmeket jósló volt kérő tanácsára végül mégis hazaindul. A nyolcas keresztútnál Zong feleségével azonban utoléri őket. Nkoudang szerelmet vall Midzinek, de elmondja rokonságát Angone Endonggal, amiért Midzi pofon vágja őt. Afane kihívja ezért párbajra. A hirtelen támadt ködben tévedésből és persze a harc hevében, Midzi levágja Nkoudang fejét, erre Afane pedig Midzi felesége, Esone Abeng fejét csapja le, majd a két fejlet egy mágikus golyón elrepül Engongországa felé.

Megkezdődik a nagy csatározás: Afane, majd Engong és az engongbeli harcosok keresik Midzit, aki négy napra a föld alá menekül őseihez, majd varázserejű fegyverekkel érkezik vissza, és felülkerekedik rajtuk. Midzi utóbb elvakulva egy tolldíszű fogságba esik, de megszökik. Visszatér Okuba őseihez, akik elhatározzák, hogy halhatatlanná teszik őt, mint ahogy az Engong népével is megtörtént réges régen. Nagy varázlásba kezdenek, de az egyik engongbeli nagyúr egy skorpiót küld Midzi nyomába, aki felfedi és megakasztja a nagy munkát. Majd Engang népének ősei felkeresik Okuban Midzi őseit, és megakadályozzák, hogy Midzi halhatatlanná váljon. Midzi ekkor egy varázspuskával jön elő a barlangból. De sikerül egy delejes pajzsot a hátára ragasztani, amivel Engongba hajtják. Ott minden varázserejétől megfosztva földre zuhan. Mba pedig kipukkasztva belső részeit megöli. Így pusztul el ádáz harcok végén Zong Midzi a halhatatlan engongbeli harcosok kezében.

A terjedelmes szövegváltozat önmagában is bizonyíték abban az egyébként mára már lényegében lezárult vitában, amely a kitűnő brit afrikanista irodalmár, Ruth Finnegan és az egész nemzetközi tudomány között zajlott (1970 után, amikor is Finnegan nagy afrikai folklórkönyvében egy kb. három oldalnyi jegyzetet tett közzé az afrikai eposz létével kapcsolatban), mégpedig abban a kérdésben: létezik-e Afrikában hőseposz vagy sem. Mivel Finnegan szerint legfeljebb ciklikus varázsmesékről lehet szó, hiányozván a kontinens epikus költészetében a kötött verses forma és a szükséges nagy ívű cselekmény. Az ellenbizonyítékok sora a már említett Meletyinszkijtől érkezik, aki szerint az élő eposz lehet verses, prózai vagy kevert stílusú (a harmadik kategóriába illenek az afrikai énekek). Másrészt az énekelt előadásmódban rejlenek azok a titkok, amelyek a homéroszi hexametert helyettesítik. A választ azonban (sok más mellett, hiszen több száz érv sorakozott fel Finnegan pesszimizmusa ellenében, és a gyűjtések maguk is jórészt ezután következtek) ez a szöveg is igen sokrétű formában adja meg, többek között azzal, ami a bemutatott történetből is világosan kiderül: ilyen nagyságrendű történet semmilyen afrikai, sőt, bármely más helyről származó hősmesében sem fordulhat elő. Hadd jegyezzük meg meg viszont, hogy a gaboni fang Akoma Mba-történetek, egyébként jelentős eltérésekkel, számos további változatban is elolvashatók: Tsira Ndong Ndoutoume három változatára (1970, 1975, 1993), továbbá Daniel Assoumou Ndoutoume két eposzkönyvére (1986, 1993), Grégoire Biyogo mvet-enciklopédiáira (2000, 2002) vagy Bonaventure Mve Ondo (1991) stb. monográfiájára gondolok itt most elsősorban.

A másik népes kameruni etnikai csoport, az ewondók mvet-eposza (S. Awona, 1965) akár az előző fang Akoma Mba típus változatának is tekinthető lenne, bár a szöveg erős

különbségeket mutat a már bemutatott gaboni etnikum hősi elbeszéléseihez képest. Az ének – mint Awona írja – két óriás hős, Akoma Mba és Abo Mama közötti küzdelmet mondja el. Akoma, mint az ekang nép legfelsőbb főnöke, kinevezi a két fő népcsoport vezetőjét. Ezt az egész nép helyesli, csak Abo Mama nem, a *jemedziit* törzsből, aki megtámadja Otungut (a kifogásolt törzsfőt), és elhagyja őt az erdőben, távol az övéitől. Rendkívüli módon két unokatestvérnek (?) kellene születnie ahhoz, hogy Otungut kiszabadíthassák. A fölismerhetetlenné vált Otungut azonban csak számos fortély és kaland után sikerül megtalálni. Miközben az ekang nép nem tudja legyőzni Abo Mamát, súlyos vereséget szenvednek. Akoma Mba ekkor, Ajom Ngang Otyá, az ekang nép nagy mágikus erővel rendelkező varázslója tanácsára lefejezti magát, leszáll az alvilágba, hogy nagynénje, Ejanga révén asszonnyá változzon. Visszajön a földre, és fölüti lakóhelyét a „kilenc út” kereszteződésénél.

Az egész ekang nép szerelmes lesz a szép asszonyba, de neki csak Abo Mama tetszik, aki el is veszi feleségül, és elviszi a saját országába. Itt az asszony mindent megtesz, hogy fölfedje a titkot, mi teszi Abo Mamát legyőzhetetlenné. „*Óh, te, kis szívem, mondja neki akkor, / Gyere, s lásd a nyolc ágú botomat! / Íme, a bot, amellyel vezetem / Nana Ebang Mfek unokáinak országát.*” Vagyis egy varázsbotról van szó, a neve: *sakonglo konglo*. „*Ha valaki megtámad, / kezébe adom a hasonmását!*” Az asszony erre fogta, lenyelte a varázsbotot, és azon nyomban visszaváltozott Akoma Mba-vá. És eljött a bosszú órája, Mba akkorát ütött Mama fejére, hogy az nyakig a földbe süllyedt, vagyis ideiglenes börtönébe került, mindaddig, amíg az ekang nép dönt majd a sorsáról.

* * *

A régióknak nem a pahouin csoportba tartozó eposzteremtő népei: a *basaa*, a *nzime*, a *bapunu*, a *mbédé* (*ombamba* csoport) vagy a *duala* (nevében megegyezve a nagy kameruni kikötővárossal) etnikumok, míg pl. oly nagyobb lélekszámú iszlamosodott népek köréből, mint a *bamileke* és *bafusszam* vagy az *adamawa fulbe*, eposzok (eddig legalábbis még) nem ismertek (utóbbiaktól viszont terjedelmes történeti elbeszéléseket gyűjtöttek).

A dél-kameruni *basaa* etnikum *hilung* (*hilu*) énekei, amelyek esetében a műfajnev a pahouin népekhez hasonlóan egy az énekek kíséretétől szolgáló, lantszerű hangszer nevéből ered, ugyancsak többféle témát foglalnak magukba. Az egyik első gyűjtött és lejegyzett szöveg (Joseph Mbuoi – Pierre Ngijol Ngijol, 1967) főhőse Ngog. Ez az antiszociális figura megölve testvérét visszaköveteli annak özvegye hozományát, méghozzá az elválás nyilvános kihirdetését igényelve, eközben saját anyjával is súlyos konfliktusba keveredik. A következő két epizód a főhős hosszú utazását mutatja be az egyetemlegesen megvetett Bakembe klánhoz, a minden újdonsült harcos megválasztásának színhelyére. A következő epizódban a hazatérő főhős fékevesztett gyilkossá válik, megölve a saját anyját, feleségét, rabszolgáját és a gyermekét is, bár (a szóbeli irodalomban spontán működő lélektani motiváció jegyében) a főhős felmutat néminemű emberi érzéseket is a cselekvéseit felmutató ének szerint. A záró ötödik epizódban a féktelen Ngog kikezd szomszédjával, Mbon Ngog-gal, akit arra az esztelen dologra akar rávenni, hogy megszenteltelenítse Ngee-t, a *basaa-mpoo* társadalom leghatalmasabb maskját. Összecsapás következik, amelynek során Ngog legyőzetik. Majd az egész *basaa* vidékről összegyűlt nagytanács Ngogot vízbe fojtásra ítéli.

A *basaa* nép köréből még további eposzi tematikák ismertek. Kiadásra került egy négylemezes album is, amelyen többek között egy idős *basaa* asszony két, az előző témájától teljesen eltérő történetet magába foglaló, hosszú éneke található meg teljes két- (eredeti és francia) nyelvű szövegátírással. Maga Nguijol professzor egy másik hosszú változatot doktori disszertációjába illesztett be, amely aztán a yaoundé-i egyetemi kiadónál jelent meg. Ez utóbbi, amely a *Hitong fiaï* címet viseli, a következő történettel szolgál: az ifjú

Hitong annak idején szembeszállt szülei akaratával, már ami a feleségválasztást illeti. Hiszen a többnejűség miatt a saját törzsében kevés volt az eladó lány. A vidáman induló történet rövidesen drámába fordul. Az immár öreg Hitong, lányszöktetés formájában, feleségül adja legidősebb lányát unokaöccséhez, Makushoz. A szomszéd Nliga család egyik tagja, Minka azonban elcsábítja a szép lányt, és erőszakkal feleségül veszi. Egy utazása során ugyanis Minka Nliga elragadja a lányt, és a saját családjához viszi. Hitong követeli, hogy a lányt hozza vissza. Nliga emberei azonban visszautasítják ezt, és sértegetni kezdik az öreg családfőt. Erre Hitong behatol a Nligák falujába 27 fiával és rabszolgáival, és megölik Nliga fiait. De Hitong elrabolt elsőszülött lánya is meghal a küzdelmek során. Másnap az öreg Hitong egymagában visszatér a nligák falujába, és megöli az öreg Nligát is, aztán megtér a saját falujába. Fia, az ifjú Hitong szemrehányást tesz ezért az apjának: – megölted őt utadon, főnöknek hirdetted ki magad az ő helyén, visszaszerzed az elrabolt asszonyt (?), ezzel éppen elég igazságot szolgáltatáltál unokaöccsédnek, Makusnak. De így végül minden a helyére került.

A mindössze kb. 150 000 főt számláló (*ombamba* csoporton belüli) kis *mbédé* délkelet-gaboni törzsi etnikum köréből ismert az *Olené* eposz (a szó jelentése kb. „elmondja-neki-a-történetet”), amelynek cselekménye – nagyban emlékeztetve a mongol hősénekekre (lásd e vonatkozásban Lőrincz László egykori publikációit) – mindössze ennyi: feleségszerzés. Azaz a főhős, Suumbu mindent megtesz, hogy azt vegye feleségül, akit szeret. És ennek érdekében még a később szövetségesévé, sőt rokonává váló Agnassával, a halottak országának fantom leányával is összefog. Célja érdekében fegyverre, egy varázserejű sarlóra tesz szert, hogy megküzdhessen a halottak országának hőseivel. Győzelméhez persze nemcsak a tűz és a vas ismerete, hanem varázshatalmú nővére, Agnassa is hozzájárul.

A fővároshoz közel, a tengerpartokon élő *dualák*, akik egyébként a basaakat az elmúlt századokban kiszorították mai területükről (sőt hosszú időn át rabszolgasorba kényszerítették őket), és akiket Ralph Austen amerikai kutató *middleman*-eknek (vagyis a fehéreket kiszolgáló „közvetítő” áru- és emberkereskedőknek) titulál, ugyancsak rendelkeznek egy bokornyai eposzi énekkincsrel. A *Djeki la Njambe* (Dzseki, Nzsambe fia) címet viselő típus a kilencvenes években „robbant” be a köztudatba, bár előzményei (lásd a vidék egykori német gyarmatosítását) 20. század elejei német publikációkig mennek vissza. Vagyis a téma, amint ez más, bár főleg nyugat-afrikai típusoknál is előfordul, töredékes feljegyzésként, történelmi szövegnek átírva vagy mese formájában (lásd Austen alapos filológiai oknyomozásait) magának az eposznak eposzi műfajként való fényre jötte előtt már jóval előbb felbukkan.

Maga az alapmese (közreadások többek között: Tiki a Kouelle, 1987, 1991, Etonde-Ekoto, 1991, Bekombo Priso, 1994) szerint a főhős csodás körülmények között születik: anyja két évig terhes vele, amint megszületik, kész felnőttként érkezik erre a világra, és minden eszközzel rendelkezik, ami a hőstetteinek végrehajtásához szükséges lesz. Az első perctől kezdve ellentétbe kerül apjával, Nzsambéval, aki lehetetlenebbnél lehetetlenebb próbák elé állítja, és folyamatosan arra készíti, hogy megmérkőzzön vele. A történet végül is három nagyobb egységbe rendeződik: az elsőbe tartozik mindaz, ami a főhős születése előtt történik, a második a főhős születését és házasságát mondja el, a harmadik nagy elbeszélésrész pedig hat epizódra oszlik, ezekben Dzseki jeles tettei kerülnek színre. Az eposz-bokor fényre kerülése történetének sajátos mozzanata, hogy a mesei alaptörténet egy irodalmi műben – Austen ezt a négritude vonulatához kapcsolja – már jóval korábban előkerül (lásd Elolongue Epanya Yondo egy hosszabb poémáját, 1976).

Becsületesen bevalljuk, a Gabonban, kisebb részben Kongóban élő *bapunu* csoportnak is ismertté vált már az eposzi produkciója: Jérôme Tangu Kwenzi-Mikala közreadta azt *Mumbwanga ou l'épopée des Bapunu* (Mumbwanga avagy a Bapunuk eposza, 1993) című

disszertációjában, de ennek a kerekben 842 sűrű oldalas opusnak a feldolgozására még nem jutott időnk. A mű bevezetőjének megjegyzései szerint a történet öt nagy epizódból áll: az első a főhős leánytestvérének születését regéli elő, a második e nővér házasságát a főhős későbbi nagy ellenfelével, a harmadikban jön világra a főhős, a negyedikben valósul meg az igazi hőstörténet, a főhős és sógora küzdelmei rajzolódnak ki benne, míg az utolsó a hazatérést mutatja be.

* * *

E bevezető jegyzetek elején már említettük, hogy a kameruni S. M. Eno Belinga (az 1984-es budapesti nemzetközi afrikai folklór konferencia neves résztvevője) gyűjtötte bulu eposz (Moneblum, a kék ember) néhány részletét kívánjuk ezúttal közreadni, miután nincs arra mód, hogy a teljes szöveget közlétegyük. Az eposz meséje – újabb sajátos változattal szolgálva az eddigiekhez képest – Mekui-Mengomo körül szövődik, aki házasulandó korba lépve és a szokásokat áthágva követelni kezdi a házasságot apjától. Ez oly vétségnek számít, amelyért a törzsi uralkodó, Akoma Mba számúzi (lényegében a halandók világába). A jós az uralkodó parancsára egy hosszú katalógus (felsorolás) típusú részben (218–407. sor) igyekszik kijelölni a száműzetés konkrét helyszínét (lényegében a klánok, a szomszédos törzsek, nagycsaládok bemutatásáról van szó), mintegy kimerítve az eposzi kellékek egyik jellegzetes eszközének jelentkezését az élő afrikai hőseposzban. (Még egy hasonló, költői szépségű „katalógus” is található a szövegben, már amikor a hajnalt a madarak ébredésével jellemzi az énekes.)

A főhőst végül Efen-Ndon nagyúr birtokára száműzik, ahol a kényszermunkát végző rabok munkáját kell irányítania. „Sikereit” persze nem saját testi vagy szellemi képességeivel éri el, hanem azzal, hogy a munka zömét – a rabok helyett is – varázseszköze, „lángot szóró lándzsája” végzi el.

A történet úgy bonyolódik tovább, hogy a főhős adott pillanatban megtetszik Efen-Ndon nagyúr feleségének, szerelem szövődik közöttük, s ebből hatalmas konfliktus támad, amelybe óhatatlanul bekapcsolódik a halhatatlanok országának népe is. A féktelen főhős hatalmas munkálataiért a nagyúr feleségét követeli magának fizetségül, aminek az eredménye az, hogy a két rokonság összecsap, mozgósítva minden rendelkezésükre álló varázserőt. A főhős szerencséjére apjának is megtetszik fia választottja. A hosszú ideig folyó szörnyű harcoknak az vet véget, hogy sikerül Efen-Ndont megfosztani varázserőitől. Ekkor Akoma Mba közli Efen-Ndonnal, hogy mivel Mekui-Mengomot mint rabszolgát dolgoztatta, ezért az megkapja Nlem-Okele-Abumot. S hogy mindig lássák annak a nyomát, hogyan jár az, aki szembeszáll az ekanokkal, Efen-Ndonnak kiszúratja egyik szemét, levágatja egyik fülét és négy nagy sebet vágat a hátába. Ezek után Akoma Mba ad Efen-Ndonnak egy pergament, amellyel őt a főemberek közé emeli.

Ennek az ugyancsak sajtóságtörténetnek a bemutatását követően előzetesen talán még arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a szövegben a homéroszi mértéknek megfelelően egy másik jellegzetes stíuselem (eposzi kellék), az epiteton ornans (díszítő jelző) is tetten érhető, mi több, az egyik esetben a formulakutatás értelmezésében egy *három motívumból* építkező téma jön létre:

- Mikor Mekui-Mengomo megtudta, hogy Efen-Ndon feleségével
elindult megszemlélni a munkahelyet és az utat,*
- 1025 *a nagyúr kihúzta lángot szóró dárdáját,* (1)
és a kezébe fogta.
- Az ellenségeskedés jeleként belefúrta ujját a földbe,* (2)
és a harag a fejébe szállt. (3)

Amire itt már nincs helyünk, hogy bővebben kifejtjük: a mvet-, illetve hilung-eposzi tematika újabb időkben gazdagon utat talált – a nyugat-afrikai Szungyata eposzhoz vagy a dél-afrikai zulu Shaka dicsőérénekhez hasonlóan – az írott irodalomba is.

(B. Sz.)

Moneblum avagy a kék ember

(bulu mvet hősepikai ének)

Előadta: Daniel Osomo (Dél-Kamerun)

Gyűjtötte, franciára fordította, előszóval és jegyzetekkel látta el: Samuel Martin Eno Belinga (eredeti kiadás: bulu és francia nyelven, 1978, Yaoundé, Yaoundé-i Egyetem – CEPER, 287 old.)
Magyarra fordította a francia nyelvű változat alapján: Biernaczky János és Biernaczky Szilárd

I. ének

- 1 *Íme, ami megtörtént:
A férfinak, akit Ondo-Mbának hívnak,
Volt egy fia,
A Mekui-Mengomo-Ondo nevet adta neki.*
- 5 *Amikor Mekui-Mengomo-Ondo házasulandó korba lépett,
Mekérdezte apjától:
„Mikor fogok megházasodni?”
Erre apja azt mondta neki:
„Egy ekan fiú*
- 10 *Soha nem kérdi meg az apjától:
„Mikor fogok megházasodni?”
És apja esküvel fogadta meg: „Pusztuljak el,
és lássam meg a holtakat, amikor megsíratom Ngemát! –
Ha még egyszer fel merészelsz tenni nekem ilyen kérdést,
Levágom a fejed,*
- 15 *Vagy pedig elűzlek.”*

II. ének

- Íme, így aztán fia két napig nyugton maradt.
Aztán újra mekérdezte apjától:
„Mikor házasítasz meg?”
„To!” – Így dörmögött ekkor az apja.*
- 20 *És heves vihar rázta meg kilencszer az eget.
Az udvar sűrű sötétségbe borult.
Maga Ondo fogta meg a kürtöt, és belefújt: ko-o-o!
Az ég ismét világos lett, akár a virradati mennybolt.*

(Ének és tánc következik)

*Énekeljünk az ekanok hőstetteiről
és dicső cselekedeteiről! Hé-é-é!*

- 25 *Jöttem, hogy meghallgassalak.
A fülek hallgatnak téged.
A fülek valóban hallgatnak téged.*

I

II. ének

- Ekkor apja felöltözött, felhúzta alsóruháját,
Felvette a felsőruháját,
Magára öltötte vasfegyverzetét,
30 Felhúzta az ellenségeskedés hírvivőinek cipőjét.
Megfogta vassisakját, és to! befedte vele a fejét.
Aztán megmarkolta a nagy tört, melynek neve
Abé-Nleme-Otien.
Az ellenségeskedés jeleként belefúrta ujját a földbe.
Fölemelkedett a felhők közé, ahol menetelése ilyen zajt hallatott:
duk-duk-duk!
35 Megérkezett Akoma-Mbához.
To! Leborult Akoma-Mba előtt,
És így szólt hozzá: „A sírra és az összes holtakra;
és amikor Ngema-Ekant siratjuk!
Könyörgök hozzád, vesd börtönbe a gyermeket,
akit Mekui-Mengomo-Ondónak hívnak.
Vágd le a fejét, vagy száműzzed őt.”*

IV. ének

- 40 *Akoma-Mba akkor magához hívatta a fiatal és félelmetes
Abé-Mam-Ondót,
Aki nem félt a veszélytől, és nem lágyult meg
a házassági kötelékek miatt.
Megparancsolta neki, kerítse hatalmába Mekui-Mengomo-Ondót.
Abé-Mam, messze az erdőben, kivetett a szívéből
minden szánalmat,
És elfogyasztotta az erőt adó epét.
45 A következő pillanatban a fiatal és félelmetes hírvivő mennydörgés
morajlásától kísérvé felszállt az égbe, ott felfegyverkezett egy
hajítódárdával, mely lángot szórt, mert azt a parancsot kapta,
kerítse hatalmába Mekui-Mengomo-Ondót.
Így érkezett meg az Ondók hazájába, Zo'é-Befamba.
Megtalálta Mekui-Mengomo-Ondót, aki magára öltve vasfegyverzetét
az udvarban várta.
Feltűzött egy lőszerral teleaggatott derékszíjat,
Harminchét lőszer az egyik oldalán,*

- 50 *Harminchét lőszer a másikon.
És kezében egy nagy tört tartott.
Azt a fegyvert, amelyet Mengono-Eken hagyott rá örökül.
Kpwo! Abé-Mam leszállt a felhőkből,
És azt mondta: „Ne térj többé haza, elbúcsúzni sincs már időd.*
- 55 *Akoma-Mba a hegycsúcson vár rád.”
Mekui-Mengomo így válaszolt: „Menj, mondd meg Akomának,
nem gondolok haraggal rá.
Ezért nem keresem fel őt.”
Abé-Mam hevesen korholta.
Mekui-Mengomo erre azt mondta neki: „Ne korholj még egyszer.*
- 60 *Ha újra megteszed, megértetem veled, miért nem kóborol többé
a birka az erdőben.”*

(Ének és tánc következik)

- Éhé-hé-hé-hé! Éhé-é-é-é-é!
Megsajnál engem! Éhé-é-é-é!
Megsajnál engem! Éhé-é-é-é-é!
Megsajnál engem! Éhé-é-é-é-é!
És halljuk őt a hegy túlsó oldaláról!*
- 65 *És meghallották ezt a hegy túlsó oldalán,
Fülem messzire hall.
Ó, Mba, te, az összemérhetetlen, szemben találok magam
veled,
Fülem messzire hall!
Ó, összemérhetetlen dolgok, ó, sosem hallott dolgok!*
- 70 *Fülem messzire hall!
Ó, ti keletről jött emberek, hallotok engem?
Jöttem, hogy meghallgassalak. A fülek hallgatnak téged.
A fülek valóban hallgatnak téged.*

V. ének

- Abé-Mam akkor meglendítette hajítódárdáját, mely lángot szórt.*
- 75 *A lángok elborították a földet,
Éppen amikor Mekui-Mengomo az ellenségeskedés jeleként
belefúrta ujját a földbe, és a harag a fejébe szállt.
A harag olaja borította be a testét.
Fordultában meglendítette hajítódárdáját, mely lángot szórt.
De amikor meglóbálta hajítódárdáját a levegőben,
hogy megölje Abé-Mamot,*
- 80 *Anyja akkor megszidta őt, to!
És Mekui-Mengomo visszafogta mozdulatát.
Anyja azt mondta neki:
„Jobban teszed, ha engedsz Akoma-Mba hívásának,
Ha megtudod, mit kíván tőled.*

- 85 *Kerüld fivéred ellen a harcot.”
A fiatal férfi hajlott anyja szavára.
Elindult a hegycsúcs felé, Akoma-Mbához, Abé-Mamtól
kísérve.
Mindketten földre borultak Akoma előtt, to!
Abé-Mam így szólt Akomához: „Íme a férfi, akiért küldtél”*
- 90 *És Akoma-Mba azt mondta Ondónak:
„Íme a férfi, te kérted, hogy fogassam el őt,
most mit tegyek vele?”
Ondo így válaszolt: „A sírra és az összes holtakra,
számúzzed Mekui-Mengomo-Ondót.”*

(Ének és tánc következik)

*Énekeljünk az ekanok hőstetteiről
és dicső cselekedeteiről! Ehé-é-é-é!*

VI. ének

- 95 *Akoma azt mondta Mekui-Mengomónak:
„Helyet foglalasz addig közöttünk,
míg hívatom Ekan-Mebe főembereit, hogy itt legyenek,
amikor számúzlek téged.”
Hívatta akkor írnökát, és ráparancsolt, állítsa össze
a meghívandók névsorát:
„Először hívatom Njet-Etiele-Mimbon országának lakóit,
Otuna-Mba által.*
- 100 *Ezután Aniu d’Aianga Minyon lakóit Mvé-Mba által,
a Zam-Zam-Osoé folyó másik partjáról.
Ezután Minto-Mijop lakóit, Medan Endon által,
Akit úgy hívnak, Kengele-Nnem-Awote-Mban-a-Meson.
Ezután Elok-Metyi országának lakóit,
És onnan idehívatom hozzám Angono-Zok-Endont,
akit úgy hívnak, Oto-Ngok-Te-Je’e-Niol.*
- 105 *Ezután Nkut lakóit, Endon-Bem fia, Eie’e által,
Akinék a másik neve Metoé-Menven-te-Je’e-Niol,
A Jojolo-Osoé folyó másik partjáról.
Jelentkezel Mebam-Mefa országában, Okpwaté-Te-Tebe-Eza-
Mindi-Mi-Aban-Fam-Atele-Ve-Mindi-Miénél.
Ezután hívatom Mimben-Mengal lakóit, Ango-Bite’e-Binna által.*
- 110 *Ezután Ekom-Bitié nevű ország lakóit, Mfulu-Engbwan-Menye-
Kup-Alon-Da-Mfulu-Melon Zangbwal által.
Ekkor megérkezel Nkok-Abel országába, s lakóit hívatom
Meie-Mengini által;
Őt úgy hívják, Etok-Mengbwan Etok-E-Ne-Minga-Te-Bune-Mo-
Ve-Minso-Mefa-O-Kee-Fe-Wo-Eion-Te-W’Aloé.
Azután Akuk-Afan lakóit Medja-M’Otu-Ndon által.*

115 Megmondod tehát mind e férfiaknak: „Akoma hív!”

(Ének és tánc következik)

Énekeljünk az ekanok hőstetteiről

és dicső cselekedeteiről! Ehé-é-é-é!

A dobok Ase-Ngon-Ejant hívják! Ehé-hé! (háromszor)

Ntumu, beszélék! Ehé-hé-é! Ez már úgy van, hogy ilyen
vagyok! Ehé-hé-é-é-é!

Otuna Medan! Mit tegyek e száraz bambusznáddal,
hogy ellenségeskedést szítsak?

120 Átadod szíves üdvözlétemet az énekesnek, a mvet
költőjének! Ehé!

Átadod szíves üdvözlétemet Angono énekes
dalpengetőjének! Ehé!

Ha találkozol Angono énekes dalpengetőjével! Ehé!

Elebete! Ó, anya, Biya-Bimban asszonya, átadod
szíves üdvözlétemet Angono énekes dalpengetőjének!
Ehé!

Nyelénél fogva tartom a mvetet! Ehé-é-é-é!

125 Hát visszatért a sógor! Ehé!

Add át szíves üdvözlétemet Daniel Osomónak,
az énekesnek! Ehé!

Add át szíves üdvözlétemet Daniel Osomónak,
az énekesnek! Ehé!

E falu embere, ismételd szíves üdvözlétemet
Daniel Osomónak, az énekesnek! Ehé!

Ó, nemes férje anyámnak, Akoma, te fehér (albino) férfi
még ma meglátod az énekest, Daniel Osomót! Ehé!

130 Énekeljünk az ekanok hőstetteiről és dicső cselekedeteiről!
Ehé-é-é-é!

VII. ének

Mikor reggel lett,

Csoportha verődtek, és együtt indultak el valamennyien,
Ifjak és öregek,
Asszonyok és gyerekek.

135 Fenben, Akoma-Mbánál találkoztak valamennyien.

Akoma megkérdezte Ondo Mbát:

„Ekan minden lakosa összegyűlt itt.

Te arra kérsz, száműzzem Mekui-Mengomo-Ondót.

Mondd meg Ekan népének, miért kéred a száműzetését.”

140 Ondo így válaszolt:

„Azóta, hogy őseink, az ekanok elhagyták a következő
országokat, egyiket a másik után:

- Anyu-Ngom ősi országát,
 Bibát,
 Mfulu-Amvamot,
 145 Bivelé-Velét,
 Ewa-Mekont,
 Ebap-Jopot
 Ekutu-Mintumot Aija'a-Minkent,
 150 Ngonelo-Zokot,
 Bejo-Bejo-Be-Tili-Meniut,
 Mimbem-Mengalt,
 Mesent,
 Láttak-e valaha fiút, aki azt kérdezi az apjától:
 „Mikor fogok megházasodni?”
 155 „Ezért azt mondom neked, te nem vagy férfi” – fordult a fiához.
 Egy férfi soha nem kérdezi meg az apjától: „Mikor fogok
 megházasodni?”
 Ezért száműzöm Mekui-Mengomo-Ondót, Ne legyen többé
 köztünk Engon-Zokban az, aki asszonyra hasonlít.”
 Súlyos csend borult az összegyűlt Ekan-Mebe'e-iek feje fölé.

VIII. ének

- Kpwo! Medan földre borult Akoma előtt,
 160 És így szólt hozzá: „Mondanom kell valamit.
 Akomához intézem kérésemet,
 Bizza rám Ondo Mekui-Mengomót, hogy házasítsam meg,
 mert Ondo szánalmasnak tűnik nekem.”
 Ondo így felelt neki: „Nem is kérdéses!”
 165 Csak én, más nem házasíthatja meg a fiamat.”
 Kpwo! Ekkor Meie-Mengini is földre borult.
 És így szólt: „Nem, Medan,
 Én fogom őt megházasítani, ó Akoma!”
 Ondo azt felelte: „Nekem nem ez a véleményem.”
 170 Kpwo! Ebi-Zok, Mba-Ndeme-Eien fia földre borult.
 Otuna-Mba!
 És így szólt: „Sem az egyik, sem a másik,
 Én fogom őt megházasítani.”
 Ondo így felelt: „Engon-Zokban senkinek sincs joga
 a fiamat megházasítani.”
 175 Ekkor Engon-Zok minden főembere haragra gyulladt,
 És így szóltak Akomához: „Száműzzed Mekui-Mengomo-Ondót.”

(Ének és tánc következik)

Énekeljünk az ekanok hőstetteiről és dicső cselekedeteiről!
 Ehé-é-é!

- Ehé-é-é! Ehé-é-é!
 Szánalommal volt irántam! Ehé-é-é! (háromszor)
 180 És halljuk őt a hegy túlsó oldaláról, fülem messzire hall, ó!
 Ó, Mba! Milyen csodálatos történet, fülem messzire hall, ó!
 Összemérhetetlen dolgok, sosem hallott dolgok,
 fülem messzire hall, ó!
 Hallotok engem, ti, Abana emberei? Éhé-hé-hé!
 Ehé-é-é-é!
 185 Ehé-é-é-é!
 Ehé-é-é-é! ájáé! éhé! A szép férfi! éh! A fehér (albino)
 szerető áthaladt Ajinán.
 A szerető áthaladt Nkomón! ájáé! Íme igaz, hogy Akoma
 győztesként fog távozni! Csend legyen!

IX. ének

- Akoma megkérdezte tőlük: „Hová küldjem őt száműzetésbe?”
 Így szóltak hozzá: „Hívassuk Nnomo-Ngant, a jóst.
 190 Jöjjön valaki, hogy megmondja nekünk,
 Melyik országba és melyik félelmetes férfi kíséretében
 száműzzük Mekui-Mengomót.”
 Akoma akkor odahívott egy fiatal férfit, Mbil-Dan-Ondót.
 Azt mondta neki: „Menj gyorsan Bébé-Ojapba,
 És hívasd hozzám Nkpwelé-Zam-Engemát: Jelenjen meg tüstént
 ezen a helyen.”
 195 A fiatal férfi elment, hogy megkeresse Nnomo-Ngant, a jóst.
 Nnomo-Ngan felkereste Akoma-Mbát.
 Megkérdezte Akomától: „Miért hívattál?”
 Akoma így válaszolt: „Azért hívattalak,
 mert Ondo-Bela-Engon arra kér engem, száműzzem
 Mekui-Mengomo-Ondót.
 200 Ezért arra utasítalak: te, aki ismered a Föld
 legfélelmetesebb embereit,
 Kérj felvilágosítást a nevemben a halottak szellemeitől,
 és mondd meg nekem, hová száműzzem őt.”
 Nnomo-Ngan megfogta orvosságos bugyrát,
 és a földre tette.
 A bugyorba süllyesztette a kezét,
 Kivett onnan egy tükröt, és letette a földre.
 205 Azután kivett egy szarvokürtöt
 És egy kis bőrtáskát.
 Fogta varázsszemüvegét, és feltette az orrára.
 Megragadta kürtjét, és belefúj: ko-o-o-o!
 Megszólalt, és azt mondta:
 210 „Mebe'e-Me-Ekan,
 Ngema-Ekan,

- Oiono-Ekan,
Mintja-mi-Ekan holt lelkeitől kérdezem,
tőletek kérdezem,
215 Elfogadjátok-e, hogy száműzzék Mekui-Mengomót
házasságkérése miatt?
Tudassátok elhatározásotokat és hozzájárulásotokat.”
A jós szerszáma lángra lobbant, szó-ó-ó-ó!
A jóslat megerősítést kapott.

X. ének

- Nnomo-Ngan azt kérdi: „Honnan tudjuk meg,
mely országba száműzzük őt?”
220 Belenézett a tükkörbe,
És egy utat látott, mely kivezet Engon-Zokból.
Az út egy nagy folyónál ért véget.
A folyó három ágra szakadt.
Az első folyót Njomnak hívták,
225 A másodikat Ebutu-nak, a harmadikat Mevomnak.
E hely neve Njom-Nana-Ebutu-Mevom.
Ez nem országnév, ez a három folyó neve, egyetlen helyen,
alsó szakaszuknál találkoznak,
Közel Akuk-Afanhoz, Ndon Ango-Mebe'e fia,
Medja-m'Otu-Ndon lakóhelyéhez.
Tekintete áthatolt az erdőn,
230 És elért egy falut,
Melyet Alennak hívnak.
Ott az Ongelák fia, Minkoto-Mi-Ndon-Aja lakozott.
Tekintete áthatolt egy másik erdőn, és elérte Mekut-Meta'at,
A Jemenduták fia, Ajolo-Ongbwa földjét.
235 Tekintete áthatolt egy további erdőn,
És elért Mebenge-M'Awume-Dumáig, a Jejenek fia,
Elon-Ndon-Mebi földjéig.
És odaérkezett Asaé-Eji'iliig, a Jemintumok fia,
Onyonyo-Mefibi földjéig.
Tekintete elhatolt Ngondo-Abeme-Akokig, a Jemebanok fia,
Asala-Minlo-Mié földjéig.
Elhatolt Nkok-Esilig, a Jememunok fia,
Owono-Bia-Binyin földjéig.
240 Tekintete fölkészült a hegyre, és elhatolt
Mbun-Zok-Melenig, az Engon-Zokok lányának fia,
Nkok-Ntiama-Ngini földjéig.
Tekintete végül elhatolt Ma'an-Ebulig, a Jemingel-ek fia,
Ekutu-Mintumu földjéig.
Ott egyetlen helyen kilenc út keresztezi egymást.
Látott egy utat, amely a Jeminsinek országa felé vezetett.

- 245 *Az ország királynójét Ntié-Ngono-Oye-Ndonnak hívták.
Varázslatos hatalmú királynó volt, amit gyakran arra használt,
Hogy fivérének feleségeket kerítsen.
Varázslatának titka abból állt,
hogy sok, nagyon sok disznója volt.*
- 250 *A disznók heréltek voltak.
Valahányszor asszonyokat akart keríteni fivérének,
Elküldte disznóit a faluba, velük ment ő is,
Hogy minden ételmelet elpusztítsanak a faluban.
Amikor a disznók a mezők minden termését felfalták,
elárasztották a falut,*
- 255 *És bementek a kunyhókba.
Felfaltak minden ételmelet a konyhákban, és levették a tűzről
a fazekakat.
Ekkor a falu minden lakosa, férfiak és nők, rátámadtak
a disznókra, hogy leöljék őket.
Amikor Ntié-Ngono látta, hogy mind együtt vannak,
e pillanatban belefúj a kürtjébe.
Tüstént mindenki egy vaskerítéssel körülvett földszávon találta
magát.*
- 260 *Megjelent akkor közöttük Ntié-Ngono,
Mellén egy mágikus ékszerrel,
És a varázslat hatására a férfiaknak, akik egy perce még
öt feleséggel dicsekedhettek, máris női mellei nőttek,
fejükön meg asszonyi hajfonatok.
Ekkor a királynő azt mondta fivérének: Valamennyit
feleségül veheted,
Nincs többé férfi közöttük, ezek csak asszonyok, a férfiak
hasonlóvá váltak feleségeikhez.*
- 265 *Ekkor Nnomo-Ngan azt kérdezte:
„Őrizheti-e Ntié-Ngono Mekui-Mengomót?”
Belefúj a szarukürtjébe: ko-o-o-o!
A halottak szellemei némák maradtak, a jóslat nem volt kedvező.*

XI. ének

- Nem nézett többé ebbe az irányba.
És meglátott egy utat.*
- 270 *Ez az út a Jeminyonoktól származó Mekomo-Obama fiához,
Mvele Mekomóhoz vezetett.
Ő volt az, aki kijelentette, nem akar találkozni egyetlen
dohányossal, sem az úton, sem maga körül.
Mert a dohány felforgatja a világ rendjét.
Minden dohányost, akire ráakadt, azonnal lefejezett,
Utálja a dohányt,*

- 275 *Mert a régi időkben
Csak a harminc év fölötti felnőtteknek volt joguk dohányozni,
Míg manapság
A tízéves gyermek is dohányzik,
Az asszonyok is dohányoznak.*
- 280 *A dohány levélbe sodorva füstöl,
Füstöl a rövid szárú pipában,
Füstöl a hosszú szárú pipában.
Csipetnyi dohányt szippantanak (tubákolás).
A foghíjas száj meg bagót rág.*
- 285 *És mindig a dohány az, ami hashajtóként szolgált.
Ezért ő azt mondta: „Mivel ez így van, a dohányynak el kell
tűnnie.”
Ellenőrizte az ekanok között a dohányfogyasztást,
és botrányos visszaéléseket tapasztalt.
Találkozása az ekanokkal magában véve fölért egy mvet
hősénekkal.
Nnomo-Ngan azt kérdezte: „Tudná-e Mvele-Mekomo fogságban
őrizni Mekui-Mengomót?”*
- 290 *Belefújt a szarokürtjébe: ko-o-o-o!
A halottak szellemei némák maradtak.*

XII. ének

- Tekintete egy másik utat követett, mely a Jemenyinek fiához,
Angono-Zok-Obama-Ndonhoz vezetett.
E férfi azt mondta, haláláig nem túri el,
hogy nevét másvalaki is viselje.*
- 295 *Megtudta egyszer, másvalaki is arra a névre hallgat, mint ő.
Az Ekan-Mebe'ék egyik férfitagja. Mefan-Mevinbe hívatta
a férfit, hogy nála találkozzanak:
„Tudni fogjuk – mondta –, ki méltó rá közülünk,
hogy az Angono nevet viselje.
És senki más ne avatkozzon bele ebbe az ügybe.
Amikor eljössz hozzám, hogy találkozzunk, hozd magaddal
kíséretül feleségedet, Nda-Mengonót.*
- 300 *Akkor majd megtudjuk, kettőnk közül ki érdemes rá,
hogy Nda-Mengono férje legyen.”
Ugyan mely elbeszélés lehetne méltóbb rá, mint a mvet,
hogy elmondja, mi történt az erdőben a két férfi között?
Akkor Nnomo-Ngan azt kérdezte:
„Tudná-e Angono-Zok-Obama-Ndon száműzetésben őrizni
Mekui-Mengomo-Ondót?”
Belefújt a kürtjébe: ko-o-o-o!
A halottak szellemei némák maradtak.*

XIII. ének

- 305 *Meglátott egy másik utat,
mely a Jeminkonok fiához, Mevele-Zéhez vezetett.
Ez az ember hatalmában tartott egy szellemet,
akit Bejo'o-Jo'onak hívnak.
Aki rátér erre az útra, úgy elveszíti a fejét, hogy nem tudja többé
megtalálni a visszautat.
A gazdagság számos fajtáját tárják ott elé.*
- 310 *A legfinomabb ételeket,
Soha utol nem érhető orvosságokat.
És akkor Mevele-Ze megrázza a bűvös vánkost,
mely a vesztét okozza.
Mezőkön dolgozó rabszolga lesz belőle, azt is elfelejti,
honnan jött.*
- 315 *Ekkor Nnomo-Ngan azt kérdezte: „Tudná-e Mevele-Ze börtönben
őrizni Mekui-Mengomo-Ondót?”
Belefűjt a kürtjébe: ko-o-o! A halottak szellemei némák maradtak.*

(...)

XVI. ének

- 350 *Meglátott egy másik utat. Ez az út Aian-Mini-Elához vezetett,
Akiel Akoma szerződést kötött, hogy nem támadják meg
egymást.
Akomát mindenről tájékoztatta, amibe belefogott,
és felvilágosítást adott Akomának minden vállalkozásáról,
Mert megértette, Akoma legyőzné őt, ha ellene harcolna.
Nnomo-Ngan megkérdezte: „Ha ezt a fiatal férfit ideküldöm
száműzetésbe, meg tudják-e itt őrizni?”
Belefűjt a kürtjébe: ko-o-o!
A halottak szellemei némák maradtak.*

XVII. ének

- 355 *Meglátott egy másik utat, mely Afan-Mingamelanba vezetett,
olyan erdőbe, ahol tartózkodni kell az ingerkedéstől,
bármilyen történések is.
Ha a nádpálmát bántod, a gyökerében okozol kárt, ha a gyökerét
bántod, máris kihívtad magad ellen a puszkacsövek
torkolatát.
Nnomo-Ngan megkérdezte: „Ha Mekui-Mengomot odaküldöm
száműzetésbe, képesek lesznek-e őt ott őrizni?”
Belefűjt a kürtjébe: ko-o-o! – és a halottak szellemei nyomban
lánggra lobbantak: szo-o-o!*

- Nnomo-Ngan így szólt Akomához: „Tudom már; amikor
a fiatalember száműzetésbe megy, Afan Mingamelan erdején
halad majd keresztül.”
- 360 Tekintete áthatolt azon az erdőn,
Amelyben az ember csak megy, megy, megy,
De sosem jut el a faluba.
Elérte Fiana-Bendoman országát, melynek lakói mindig
szomorúak, és nem tudnak se nevetni, se mosolyogni.
Az emberek itt életük során sosem mulatnak, sosem táncolnak,
365 És sosem nevetnek.
De itt sem akadt senki, aki képes lenne Mekui-Mengomo-Ondót
őrizni.

XVIII. ének

- Tekintete eljutott abba az országba, melynek a neve
Bendo-man-Belal-B'-Asune-Mbon-Aba.
Ott három fiatalember elhatározta, készít egy Abát.
Egyikük azt javasolta, a tetőgerenda vastag vége észak felé
nézzen.
- 370 A másik azt mondta, inkább dél felé nézzen, az ellenkező
irányba.
A harmadik ellenkezett, és azt mondta, az Abát
egy harmadik irányban építsék.
Hét éven át vitatkoztak.
Az Aba soha nem épült fel.
A gerenda kezdett elkorhadni a kezük között.

(...)

XXIII. ének

- 395 Más irányba nézett,
És a harmadik utat követte,
Mely a Jemenjanok erdején vezet keresztül.
Ha átmegyünk az erdőn,
Enie'e-Minsilibe, a Kék Emberek fiához,
Ekan-DumeMlvéhez érkezünk.
- 400 Amint egy pillantást vetünk a hegy másik oldalára,
Ott látható egy magasan fekvő falu,
Melyet Bengobónak neveznek, Efen-Ndonnál,
a Kék Emberek törzsénél.
Ekkor Nnomo-Ngan megkérdezte:
„Elküldhetem-e száműzetésbe Mekui-Mengomo-Ondót
a Kék Emberek országába?”
- 405 Megkérdezte a halottak szellemét: szo-o-o!
Igenlő jóslatok voltak hallhatók.

Nnomo-Ngan ekkor így szólt Akomához:
„Számúzzed Mekui-Mengomót a Kék Emberek országába,
Efen-Ndonhoz.”

XXIV. ének

Akoma Mba újra összehívta Ekan-Mebe'e főembereit.
Akkor mind összegyűltek. Azt mondta Ondónak:
„Mekui-Mengomót a Jemenjanok országába számúzzöm.
410 Ezért tudtára adom Ekan-Mebe'e összes főemberének,
hogy holnap el kell neki indulnia.”

(...)

XXXVIII. ének

Mekui-Mengomo-Ondo íme megtudta,
hogy neki kell megépítenie az utat,
mely Evo-Menyumu földjére vezet.
És Mekui-Mengomo elment börtönébe.
1055 Mekui-Mengomo a szívében egyetlen gondolatot őrzött:
„Ha teljesítem a munkát, elviszem az asszonyt
az én földemre, Engon-Zokba.
Munkám bőven megéri ezt a hozományt.
A hozomány szükséges, nélküle nem lehet házasodni.”
Mikor Mekui-Mengomo aludni tért, a szíve keserű volt.
A koradélutáni órákban fogyasztották el ebédjüket.
1060 A nagyurak aludni tértek.
Mikor megvirradt, Mekui-Mengomo hívatta a rabokat,
és azt mondta nekik:
„Vállalkoznunk kell egy új út építésére.”
És a nagyúr most is ugyanúgy dolgozott.
Ez is két napig tartott.
Akkor megkereste Efen-Ndont, és így szólt hozzá:
„Az út már elkészült!”
1065 Efen-Ndon hívta feleségét, és azt mondta neki:
„Menjünk, szemléljük meg a munkát.”
És a nagyurak elmentek a munkahelyre.
A munka csodálatos volt.
Efen-Ndon azt mondta feleségének: „Ez a fiatal férfi
kiváló munkás, rá szándékozom bízni
udvarom magas hivatalait.”
Mikor reggel lett, Efen-Ndon hívatta Mekui-Mengomót.
Mekui-Mengomo földre borult Efen-Ndon előtt: to!
1070 Efen-Ndon azt mondta neki: „Kérlek téged,

tisztítsd meg az egész várost.
 Ha szükséged van valamire, fordulj a feleségemhez, aki itt van.
 Látott-e már valaki olyan embert,
 aki négy nap alatt két utat megépít?
 Minthogy te így tettél, el kell mennem az összes
 főemberhez, hogy elhívjam őket,
 és találkozzanak veled.
 Négy napig leszek távol, aztán visszatérek.”

XXXIX. ének

- Efen-Ndon ezután elutazott.
- 1075 Elment a főembereihez, és így szólt hozzájuk:
 „Jöjjetek el, és nézzétek meg azt a férfit,
 akit börtönömben fogva tartok.
 Képes volt négy nap alatt két utat megépíteni.”
 Ezalatt Mekui-Mengomo, igazi nagyúrként,
 alaposan megfürdött, és fölvette
 a legszebb ruháját.
 Azután öltözkékének ragyogását olyan különösen értékes
 illatszerrel fokozta, amelyet Engon-Zokban
 használnak,
 És amely a hatását három hónapig megőrzi.
- 1080 A nagyúr elővette lángot szóró dárdáját,
 s azt a kezébe fogta:
 „El kell mennem Efen-Ndon felesége, Nlem-Okele Abum után,
 és beszélnem kell vele a munkáimról.”
 Elbúcsúzott a raboktól, fölszállt a hegy csúcsára.
 A nagyúr beleütközött Efen-Ndon palotájának
 küszöbébe, és to!
 Bekopogott a kapun: ko! ko! ko!
- 1085 Nlem-Okele-Abum hangja hallatszott,
 azt kérdezte: „Ki kopog?”
 A nagyúr így válaszolt: „Én vagyok, Mekui-Mengomo-Ondo!”
 Nlem-Okele-Abum fölállt, hogy kinyissa a kaput,
 Kpwim! Megcsodálta a szép fiatalembert,
 aki állva maradt a kapu előtt.
 „Ez az ifjú valóban nagyon szép”, gondolta magában.
 A fiatalasszony helytel kínálta meg a férfit:
 „Ülj le”, mondta neki.
- 1090 Mekui-Mengomo ekkor ezeket a szavakat intézte hozzá:
 „Azért jöttem, hogy megkérdezzem, milyen munkát kell
 elvégeznem, hogy az hasznos legyen Efen-Ndon számára?”
 Az asszony azt felelte: „Ő megbízott téged, hogy teremts rendet
 és tisztaságot a városban.”

- Ezután a férfi hozzátette: „Nos, ami ezt az első pontot illeti!...
 Be kell különben vallanom, hogy örültem szerelmes vagyok beléd.
- 1095 *Hogy állsz ezzel te, a magad részéről?”
 A fiatalasszony rosszul palástolva érzelmeit, így válaszolt:
 „Ejnye! Ha azt mondom neked, hogy szeretlek, ugyan mit fogsz tenni velem? – én nem vagyok már lány, valaki másnak a felesége vagyok.”
 Mekui-Mengomo azt felelte: „Hogy mit akarhatsz, mint másvalaki felesége?
 Nem vagyok-e én magam is másvalaki?”*
- 1100 *A fiatalasszony erre azt mondta:
 „Ha így áll a dolog, megmondom neked, hogy szeretlek ugyanannyira, mint te engem.”
 A férfi erre így szólt: „Most el kell távoznom.
 Később, az éjszaka folyamán, visszajövök.”
 A nagypapa pedig visszatért börtönébe.*

XL. ének

- Amikor már késő éjszaka volt,*
- 1105 *Mekui-Mengomo elbúcsúzott a raboktól,
 és azt mondta nekik:
 „Fel kell mennem a hegy csúcsára, hogy elrendezzem a teendőimet, mert holnap reggel újra munkához kell látunk.”
 A nagypapa fölszállt a hegy csúcsára, Nlem-Okeme-Abumhoz.
 Észrevette, hogy a fiatalasszony elkészítette már a különféle fogásokból álló vacsorát.
 A fiatalasszony így szólt Mekui-Mengomóhoz:
 „A vacsora tálatva van: üljünk le, és előbb együnk, csak azután beszéljünk, ha szükséges.”*
- 1110 *Mekui-Mengomo mindent megevett, amit felszolgáltak neki,
 anélkül, hogy valamit is félretolna,
 vagy a legcsekélyebb maradékot otthagyná.
 Amikor az étkezést befejezték, beszélgetni kezdtek.
 Mekui-Mengomo azt mondta: „Először is be kell mutatkoznom.”
 Majd így folytatta: „Apámat, akitől születtem, Ondo-Mbának hívják, s ő Mba-Ndema-Eyen fia.
 Másik apámat¹ Otuma-Mbának nevezik.*
- 1115 *Őt, Mba-Ndema-Eyen fiát, Ebi-Zok-nak hívják.
 Ő Engon-Zok egész területére vonatkozó érvényesül
 olyan törvényt hozott, amely kimondta: „Ezentúl*

1 Másik (ill. a többi) apám: „a valódi apa” apai vagy anyai ágú féltestvérei.

- tilos juhót és kecskét tenyészteni; csak elefántokat szabad nevelni, ha nagyon szükséges.
- Minden alkalommal, amikor mostohaanyáink meglátogatnak bennünket Engon-Zokban, elefántokat vágunk le a tiszteletükre.
- Látva, hogy ezt tesszük, az emberek azt mondják, hogy az ekanok nemzetsége kemény, mint a vas.”
- További (harmadik) apám neve Medan-Endon. Őt úgy hívják, Eku-utu-Nkon-Mebengé-Méwuwulu-Kuma-Ntem-Evot-Medan, aki Endon, Kengélé-Nen-Awoté-Mban-Meson fia.
- 1120 Egy további (negyedik) apám neve Angono-Zok, Angono-Zok-Endom-Bem, őt úgy hívják, Oto-Ngok-Te-Ye'e-Nyol.
- Egy további (ötödik) apám neve Meye-Mengini, Maya-Mengini-Ango-Nkon. Őt úgy hívják Etok-Mengbwan,
- Másként mondva olyan halfogás, amelybe asszonynak nem szabad a csupasz kezét bemártania, csak a csupasz késeket,
- Mert ha a kezét abba bemártja, megharapják.
- Egy további (hatodik) apám neve Akoma-Mba-Menge'e, Ejojomo-Jale-Mfulu-Engbwan-Mevom, Akok-Ngono-Te-Woé-Fa-Ve-Di-Solo, Ekaman-Kaman-Yakamane-Meyon-Mvog-Anyu-Mam, Ntut-Wasolo-Beyiyi-Engon-Zok.
- 1125 Én Mbayan-Bikopba való férfi vagyok. Odavalósi, ahol az Ekan-Mebe'e-k az emberbórt úgy szárítják a napon, mint ahogy a betakarított tökmagot és földimogyorót.
- Ezért jelentem ki neked azt: ha nem veszlek feleségül, akkor azt mondhatod, hogy engem egyáltalán nem hívnak Mekui-Mengome-Ondónak.”
- A fiatalasszony ekkor így válaszolt: „Ha sikerül engem feleségül vened, épp ellenkezőleg, azt mondom majd magamban, hogy kemény vagy, mint a vas, mert az én férjem félelmetes ember.”
- „Hát nem tudod, hogy én párdúc vagyok? És a párdúc sosem ereszti ki a karmait, csak a zsákmánya láttán” – válaszolta neki a férfi.
- 1130 Miután e szavakat váltották egymással, lefeküdtek. Amikor reggel lett, a nagyúr búcsút vett kedvesétől: „Gondoskodj majd a rabok élelméről, hogy felszolgálhassák nekik,
- Amikor visszajövünk a szabad ég alatti munkahelyünkről.”
- Midőn este lett,

1135 *Hallották, amint a fiatalasszony, akit Nlem-Okele-Abumnak hívnak, Efen-Ndon országa valamennyi asszonyának azt mondta:*

„Vigyetek már ennivalót a raboknak.” – Az asszony ily módon ügyelt a rabok élelmezéséről.

Amikor a vacsorát felszolgálták, Mekui-Mengomo a rabok között igazságosan osztotta el az ennivalót, ő maga pedig nem vett részt az étkezésben.

Az éjszaka leszálltakor a nagyúr fölemelkedett a hegy csúcsára, hogy újra felkeresse kedvesét.

És ugyanazon a fekhelyen osztoztak meg.

1140 *Hallani lehetett Mekui-Mengomo hangját, amikor azt mondta kedvesének:*

„Holnap az összes rám bízott munkát befejezem.”

A fiatalasszony erre azt mondta neki: „Helyeslem, hogy így cselekszel. Jó lenne, ha minden munka befejeződne Efen-Ndon visszatérése előtt.”

Mikor megvirradt, hallani lehetett, hogy Mekui-Mengomo e szavakkal vesz búcsút kedvesétől:

„Vissza kell mennem a nagy munkák helyszínére.”

(...)

1585 *Amikor már két hónapja harcoltak Efen-Ndon ellen, elkezdték használni dárdaikat és kardjaikat.*

Ezalatt Medan üzenetet küldött Akomához, mely így szólt: „Be kell látnom, hogy Efen-Ndon félelmetes ember.”

Az üzenetet a hullámok továbbították, Medan megcsapta varázsszerével a földet, És abban a pillanatban eltűntette az összes fiatal harcost, akik azon nyomban Engon-Zokba jutottak.

Amint ott elhelyezkedtek a földön, észrevették Efen-Ndont.

Medan azt mondta: „Most pedig megverekszem ezzel a férfival éppen itt, Endon-Zokban.”

1590 *De gyorsabban, mint a kimondott szó,*

Efen-Ndon hatalmába kerítette a fiatal harcosokat,

És azt mondta: „Mi csakis az én országomban vereksziünk meg.”

Amint Akoma megkapta az üzenetet, megkongatta az aranyozott harangot, kangan!

Akkor látni lehetett, amint jön Menye-Me-Akoma

és Medja-Me-Akoma – mindketten Akoma-Mba fiai,

és együttal ikertestvérek –, to! leborulnak apjuk előtt.

Testüket tetőtől talpig pikkely fedte. Nem volt emberi külsejük.

1595 *Megkérdezték apjuktól: „Miért hívatál minket?”*

Akkor Akoma-Mba azt mondta nekik: „Rohanjatok Medan-Ndon segítségére.

- Medannak nem sikerült még elfognia azt a férfit, akit Efen-Ndonnak hívnak.
 Menjetek, és fogjátok el azt a férfit.”
 Menye azt mondta: „Én elmegyek a fantomok lakhelyéig is, hogy megtaláljam Efen-Ndont.”
- 1600 Medja azt mondta: „Én fölszálok az égbe, hogy megtaláljam Medant.”
 Egy pillanattal később Menye elérte a fantomok fiát,
 Nsono-Nsonót, és azt mondta neki:
 „Nem tudod, hol teremtették Efen-Ndont?”
 „Nem ismerem a helyet, ahol Efen-Ndont teremtették.”
 Ekkor megkereste Asu-Kulu-Mebont.
- 1605 Asu-Kulu-Mebon azt mondta: „Nem tudok erről semmit.”
 Ekkor megkereste Minduma-Mvent.
 Minduma-Mven azt mondta neki: „Nem ismerem azt a helyet, ahol őt teremtették.”
 A fiatalember ekkor megkereste Mebe'e-Me-Ekant.
 Mebe' e-Me-Ekan azt mondta neki: „Gyere velem, megmutatom neked, hol teremtették őt.”
- 1610 Ekkor elmentek ahhoz az emberhez, akit úgy hívnak?
 Etam-Mot-Nkom-Boto-Ovo-Boto-Akuk-Boto.
 Ott meghajtották a fújtatókat, amelyek Efen-Ndonnak:
 a szükséges erőt adták a harchoz.
 Ezalatt Mebe'e-Me-Ekan átadta a fiatalembernek a szükséges varázsszert, kezébe tette azt,
 És így szólt: „Üss a földre ezzel a tárggyal.”
 Amint a fiatalember a földre ütött a tárggyal,
 az összes fújtató szétpattant.
- 1615 A fújtatókat hajtó összes fantom elveszítette a szeme világát.
 Ekkor Mebe'e-Me-Ekan azt mondta: „Üsd meg még egyszer a földet ezzel a szerrel.”
 Amint megütötte a földet a szerrel, a föld mélyéből egy utazóláda jött elő.
 Ekkor azt mondta: „Üsd a szeredet az utazóládához.”
 Az utazóláda akkor kinyílt, mint egy száj,
- 1620 Abból kijött egy férfiszobor.
 És Mebe'e-Me-Ekan azt mondta: „Íme, itt van Efen-Ndon.”
 Még azt mondta: „Üsd a szeredet a szobor melléhez.”
 Ekkor kijött mindaz a szer, ami Efen-Ndon hasában volt.
 Erre Mebe'e-Me-Ekan azt mondta: „Menj, és most fogd el őt.”
- 1625 Ezalatt Mebe'e-Me-Ekan hozzáütött a fiatalember fejéhez egy denevérbőrből készült kispárnát, és az ifjú abban a pillanatban megtalálta Medant és a többieket.
 Az ifjú azt mondta nekik: „En visszatérek. Most kell hatalmatokba kerítenetek Efen-Ndont.”
 Akkor Medan hívatta Otuna-Mbát, és azt mondta neki:

- „Menjetek, és készítsetek korlátot a fantomok
lakhelyének szélén.
Meye-Mengini menjen föl a holdra, és őrködjön.
Angono-Zok menjen föl a napba, hogy az összes kijárat
el legyen zárva.”
- 1630 Akkor hívták Okwpatot, hogy megmondják neki: „Most
egyedül kihívhatod őt.”
Alig ejtették ki ezt a szót, jött Efen-Ndon, serege élén.
Amikor megütköztek azon a helyen, ahol Ekan-Mebe'e fiai
összegyűltek,
Medan rögtön rárohant.
Látni lehetett, amint Medan kibőfentett egy aranytojást,
- 1635 És egy rúgás érte Efen-Ndont a hátában és to! –
a gerincoszlopa eltörött.
És lotototo! Elfogták Efen-Ndont.
Elfogták Efen-Ndont, és Akoma elé vezették.
Akoma-Mba ekkor azt mondta neki:
„Fiam száműzetésbe ment az országodba,
- 1640 És te rabszolgává tetted, az utak építésének szolgálatába
állítva őt.
Tehát azt mondom neked, hogy jutalma ezért az az asszony lesz,
akit ő elhozott.”
Megerintette Efen-Ndont varázserejű kispárnájával,
Mefosztotta összes varázsszerétől, ami őt félelmetessé tette.
Ezután kiszúrták az egyik szemét,
- 1645 Majd levágták az egyik fülét,
S a hátán négy vércsapoló bemetszést végeztek.
Azt mondták neki: „E jelekről fölismerik majd, hogy
utadon az ekanokkal találkozta.”
Ezalatt adtak neki egy oklevelet, amely őt
az előkelők rangjára emelte,
És személyét egyben Akoma alá rendelték.
- 1650 Fogták a fiatalasszonyt, és visszaadták Mekui-Mengomo-Ondónak,
Aki most már feleségül vette őt.
Mindent elmondtam, amit erről a mvet eposzról tudok.